

DEZAVANTAJLI AİLELERİN SOSYAL ENTEGRASYONLARININ SAĞLANMASINDA AİLE DESTEK MERKEZLERİNİN ROLÜ*

Mesut KARAMAN¹

Celal İNCE²

Öz

Bu çalışmada, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) bünyesinde faaliyet gösteren Aile Destek Merkezleri'nin (ADEM), dezavantajlı ailelerin sosyal entegrasyon süreçlerindeki rolü sosyolojik bir perspektiften incelenmiştir. ADEM'ler, özellikle dezavantajlı kadınlara yönelik koruyucu ve önleyici eğitimlerin sağlandığı birimler olarak öne çıkmaktadır. Araştırmada, nitel araştırma yöntemi ve bu yöntemin veri toplama tekniklerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Bitlis ilinin Tatvan ilçesinde faaliyet gösteren ADEM'lerde eğitim alan kursiyerler ile bu merkezlerde görev yapan koordinatörler ve eğiticiler oluşturmuştur. Örneklem, bu evrenden seçilen 27 katılımcıdan meydana gelmiştir. Araştırma bulgularına göre, kursiyerlerin ADEM'leri mesleki beceriler edinerek ekonomik kazanç sağlama, günlük rutinlerden sıyrılma ve yeni bir sosyal çevre edinme amacıyla tercih ettiği görülmüştür. Ayrıca, ADEM'lerde dezavantajlı kadınların yalnızca mesleki beceriler değil, aynı zamanda temel yaşam becerileri kazanmalarına yönelik eğitimlerin de verildiği tespit edilmiştir. ADEM'lerde dezavantajlı kadınların psikolojik olarak rahatlayabilecekleri ve sosyalleşebilecekleri alanların oluşturulduğu belirlenmiştir. Katılımcı kadınların ADEM bünyesinde yürütülen faaliyetlere katılımı sayesinde sosyal entegrasyon süreçlerine olumlu katkıda bulunduğu ve bu yönde bir tutum sergilediği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile destek merkezi, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı, sosyal içerme, kadın çalışmaları, aile sosyolojisi.

*Bu makale "Dezavantajlı ailelerin sosyal entegrasyonlarının sağlanmasında ADEM'lerin rolü: Bitlis ili Tatvan ilçesi örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-posta: m.karaman13@hotmail.com, ORCID: 0009-0003-2962-4407

² Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-posta: celalince548@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6081-4100

KARAMAN M., İNCE C., (2025). Dezavantajlı Ailelerin Sosyal Entegrasyonlarının Sağlanmasında Aile Destek Merkezlerinin Rolü. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25(Aile Özel Sayısı Cilt-1), 11-48. DOI:10.21560/spcd.vi. 1529433

THE ROLE OF FAMILY SUPPORT CENTERS IN ENSURING THE SOCIAL INTEGRATION OF DISADVANTAGED FAMILIES

Abstract

This study examines the role of Family Support Centers (ADEM), operating under the Social Assistance and Solidarity Foundation (SYDV), in the social integration processes of disadvantaged families from a sociological perspective. ADEM centers are highlighted as units that primarily provide protective and preventive training for disadvantaged women. The research employs a qualitative methodology, utilizing the semi-structured interview technique as a data collection method. The study population consists of trainees attending ADEM centers in the Tatvan district of Bitlis province, as well as coordinators and instructors working at these centers. The sample comprises 27 participants selected from this population. According to the findings, trainees prefer ADEM centers to acquire professional skills, achieve economic gains, break out of monotony, and meet new social circles. Furthermore, it was identified that ADEM centers provide training not only in professional skills but also in basic life skills for disadvantaged women. It was also determined that ADEM centers create spaces where disadvantaged women can relieve psychological stress and socialize. The participation of women in activities organized within ADEM was observed to contribute positively to their social integration processes, reflecting an overall inclination towards integration.

Key Words: *Family support center, social assistance and solidarity foundation, social inclusion, women's studies, family sociology.*

GİRİŞ

Aile, bir toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına ilişkin önemli ipuçları sunan en küçük sosyal birimdir. Doğumdan itibaren bireyin hayatına yön veren aile, kişilik gelişimi, aidiyet duygusu, dil, din ve kültürel değerlerin kazanıldığı bir ortamdır (Akhmedov, 2021; Ebrahim, 1982, s. 67). Bu bağlamda, aile kurumu sadece birey üzerinde değil, toplumun genel yapısı üzerinde de belirleyici bir etkiye sahiptir ve birçok işlevi yerine getirmektedir. Ancak günümüzde aile ve toplum yapısındaki karşılıklı hızlı dönüşümün ortaya çıkardığı sorunlar dikkatleri üzerine çekmektedir. Ekonomik zorluklar, boşanma oranlarının artışı, aile içi iletişimsizlik, bireyin sosyal izolasyonu bu sorunların başında gelmektedir (Neppel et al., 2016; Banovcinova ve Levicka, 2015; Burstein, 2007). Bu sorunlu aile yapısı hem bireye hem topluma zarar vermektedir. Bu sorunları azaltmak için birçok ülkede aile kurumuna yönelik birtakım sosyal politikalar hayata geçirilmektedir. Şüphesiz aile kurumunu desteklemek için hayata geçirilen sosyal politika uygulamalarından biri de Aile Destek Merkezleri'dir. Uygulama biçimi farklılaşsa da birçok ülkede aile merkezli politikalar ve Aile Destek Merkezleri, ailelerin karşılaştığı zorluklara daha etkin bir şekilde yanıt vermek ve toplumsal refahı artırmak amacıyla hayata geçirilmektedir. Bu merkezler, aile içindeki bireylerin psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunlarına yönelik çeşitli hizmetler sunmaktadır (Mercer et al., 2020; Berger and Font, 2015; Wells and Bergnehr, 2014; Lee et al., 2012; Thévenon, 2011; Park, 2008).

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de ailelerin karşılaşmış olduğu sorunları azaltmak ve yoksul ailelerin topluma entegrasyonunu sağlamak üzere aile merkezli politikalar geliştirilmektedir (Çoban ve Özbesler, 2009). Bu politikaların odağında dezavantajlı aileler önemli yer edinmektedir. Ekonomik nedenler ya da coğrafi konumları itibarıyla toplumsal yaşama uzak kalan ve sosyal hizmetlerden yeterince yararlanamayan aile bireyleri, dezavantajlı olarak değerlendirilmektedir. Bu araştırmanın hedef kitlesini oluşturan Tatvan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan (SYDV) elde edilen bilgilere göre, 2024 yılı itibarıyla yaklaşık 8.000 aile sosyal yardım programlarına bağlı olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Dolayısıyla yoksulluk aile içindeki diğer sorunlara da kaynaklık etmektedir (Banovcinova and Levicka, 2015). 2023 yılı verilerine göre Tatvan nüfusunun 102.036 olduğu dikkate alındığında,

yardım alan ailelerin toplumsal yapı içinde önemli bir kesimi oluşturduğu görülmektedir. Bu ailelerin sosyal, kültürel ve eğitsel faaliyetlere kendi olanaklarıyla katılım sağlamakta zorlandıkları tespit edilmiştir. Dezavantajlı ailelerin yaşadığı zorlukları en aza indirmek ve bu ailelere sosyokültürel alanlar sunmak, sosyal devlet anlayışının bir gereğidir. Türkiye’de uygulanan sosyal politikalar kapsamında, bireyden başlayarak aile yapısını güçlendirmek, bu yapı üzerinden toplumsal entegrasyonu sağlamak ve koruyucu önleyici hizmetler sunmak amacıyla birçok uygulama hayata geçirilmekte ve ADEM projesi de bu uygulamalardan birini oluşturmaktadır (Özpolat, 2022, Karataş ve Acar, 2021; T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2019; Çoban ve Özbesler, 2009).

Aile desteği, ilk bakışta basit bir kavram gibi görünse de, bu kavram üzerine inşa edilen hizmet modeli karmaşık süreçler barındırmaktadır. Aile desteği, genel olarak aile bireylerinin, çiftlerin ya da tüm ailenin merkezde yer aldığı ve belirli uygulama modelleri ile tekniklerin kullanıldığı bir hedef olarak değerlendirilmektedir (Walker and Akister, 2004). ADEM’ler, özellikle dezavantajlı kadınlar ve genç kızların toplumsal entegrasyonlarını sağlamak amacıyla kurulmuş, koruyucu ve önleyici eğitimlerin verildiği merkezlerdir. Projenin uygulanmasına öncelikli olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde başlanmış olup, 2023 yılı ocak ayı itibarıyla ülke geneline yaygınlaştırılmıştır. ADEM’ler, SYDV bünyesinde, 3294 Sayılı Kanun kapsamında faaliyet göstermekte ve hedef kitlesini sosyal yardım faydalanıcıları oluşturmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 1986).

Sosyal yardım faydalanıcıları, sosyoekonomik açıdan toplumun dezavantajlı kesimini temsil etmektedir. ADEM faydalanıcılarının tespitinde SYDV’nin bütünlük sosyal yardım bilgi sistemi kullanılmaktadır. Literatür taramaları, ADEM’lere ve benzeri sosyal politika uygulamalarına yönelik çalışmaların oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir (Babat, 2021). Tatvan ilçesindeki dezavantajlı kesimlerin sosyal entegrasyonu ve ADEM’lere yönelik çalışma eksikliği, bu araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Aile desteği hizmetlerinin hedef kitlesini genellikle dezavantajlı grupların oluşturduğu değerlendirilmektedir (Walker and Akister, 2004). Bu doğrultuda, Bitlis ili Tatvan ilçesi özelinde ADEM’lerin ilçede yaşayan dezavantajlı ailelerin sosyal

entegrasyon süreçlerine katkısını incelemek, bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çalışma, esas olarak şu soru etrafında şekillenmektedir: ADEM'ler, Tatvan ilçesindeki dezavantajlı ailelerin sosyal entegrasyonunda nasıl bir rol üstlenmektedir?

Aile Kurumu, Sosyal Eşitsizlik ve Dezavantajlı Aile

Aile, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan, tarihsel süreç içerisinde çeşitli değişimlere uğramış, toplumsallaşma sürecinde önemli işlevler üstlenmiş ve toplumun en küçük yapı taşı olarak görülen temel bir toplumsal kurumdur. Aile, bireyin doğduğu, ilk eğitimini aldığı ve ahlaki şekillenmenin başladığı bir örgütlenme biçimi olarak öne çıkmaktadır. Birey için aile ne kadar önemli ise toplum için de aile aynı derecede önem arz etmektedir. Çok yönlü bir yapıya sahip olan aile, başlangıçta ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel anlamda toplumsal işlevlere sahipken, zaman içerisinde bu işlevlerde değişiklikler meydana gelmiş ve neslin devamını sağlayan bir kuruma dönüşmüştür (Akhmedov, 2021; Canatan, 2016; Ebrahim, 1982).

Küreselleşme ve teknoloji çağında, geleneksel aile yapısının dönüşüme uğradığı görülmektedir. Medya, moda kültürü, reklam sektörü ve teknolojik gelişmeler, günümüz aile yapısının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır (Çoban ve Özbesler, 2009, s. 32). Bazı toplumlarda dini hassasiyetleri yüksek, aile bağlarının güçlü olduğu kültürel bir yapı ön plandayken, küresel güçlerin etkisi altındaki toplumlarda düzensiz ve parçalanmış bir aile modeli teşvik edilmektedir. Kapitalizmin devamlılığı için tüketim kültürünün desteklenmesi, aile yapısını da tüketim odaklı bir anlayışa yönlendirmektedir. Bu durum, eşler arasındaki uyumu zedeleyerek bireylerin daha uygun gördükleri farklı ilişkilere yönelmelerine yol açmaktadır (Arabacı, 2008, s. 61). Popüler kültür ve modernite, geleneksel aile yapısını değiştirerek yeni bir aile düzeni oluşturma hedefi güderken bireyselleşmenin artmasına da neden olmaktadır.

Toplumsal eşitsizlik, tarih boyunca varlığını sürdüren önemli bir sosyal sorundur. Küreselleşen dünyada çıkar temelli siyaset, hızlı toplumsal değişim gibi faktörler bu eşitsizliği derinleştirmektedir. Sosyologlar, toplumsal eşitsizliği farklı yaklaşımlarla değerlendirmiştir. İşlevselci yaklaşıma göre, eşitsizlik ve toplumsal tabakalaşma toplumun devamlılığına katkı sunarken,

Marksist yaklaşımlar eşitsizlik ve tabakalaşmaya karşı bütüncül ve eleştirel bir tutum sergilemiştir (Dönmezler, 1990, s. 307-308).

Toplumsal eşitsizliklerin, dezavantajlı grupların ortaya çıkmasına neden olduğu açıktır. Dezavantajlılık genellikle yoksulluk ve sosyal yardım kavramlarıyla birlikte ele alınmaktadır. Cinsiyet, engellilik durumu, toplumsal statü, dini yapı, ekonomik durum ve etnik köken gibi unsurlar, dezavantajlılık durumunun oluşumunda etkili faktörler arasında yer almaktadır (Elmas, 2018, s. 945-953). Bu durum, ülkelerin sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel yapılarına bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Hane içinde yaşlı, engelli, boşanmış ya da eşi vefat etmiş bireylerin bulunması, haneleri dezavantajlı bir konuma itebilmektedir. Ayrıca, bu tür hanelerde yoksulluk da söz konusuysa dezavantajlılık daha belirgin hâle gelmektedir. Çalışabilir durumda olan aile bireylerinin, hane içindeki yaşlı ya da engelli bireylere bakmak zorunda kalması, bu bireylerin istihdama katılma şansını azaltmaktadır (Li ve Dalaker, 2022; Hosseinpoor et al., 2016).

Etnik köken, din, engellilik, toplumsal statü ve yoksulluk gibi unsurlar, aile yapılarında farklılıklar yaratabilmektedir. Dezavantajlı aileler olarak tanımlanan bu grupların, devlet ve özel sektör tarafından sunulan sağlık, eğitim, istihdam, sosyal destek ve diğer kamu hizmetlerine erişimde güçlük yaşamaktadır (Stiehm, 2000). Bazı aileler dezavantajlılık durumunu kabullenirken, diğerleri refah seviyelerini yükseltmek için çaba harcamakta ve süreç içerisinde bu durumu değiştirebilmektedir. Ailelerin, devlet tarafından uygulanacak sosyal politikalar aracılığıyla desteklenmesi, bu dönüşüm sürecini hızlandırabilecek önemli bir etkidir (Muennig, 2023; Shahidi et al., 2019).

Sosyal Devlet ve Sosyal Politika

Sosyal devlet, müdahaleci, düzenleyici, girişimci ve bireysel hak ve özgürlüklere saygılı bir anlayışı benimseyen bir devlet modelidir (Aktan, 1995, s. 73-74). Bireylerin sosyal refah politikalarına dâhil edilmesi, vatandaşlık hakları kapsamındadır. Sosyal devlet ilkesi; birlik ve beraberliğin sağlanması, bireylerin ekonomik haklarının, bireysel özgürlüklerinin teminat altına alınması ve eşitlik ile adalet kavramlarının hayata geçirilmesi gibi hedeflerle doğrudan ilişkilidir (Sallan Gül, 2004, s. 147-148). Sosyal devlette, kamu kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılması suretiyle toplumun

gelir düzeyinde adaletin sağlanması ve zengin ile yoksul arasındaki dengenin korunması esastır. Ancak bu anlayış, yoksul, güçsüz, düşkün ve bakıma muhtaç bireylerin korunması sorumluluğunu da sosyal devlete yüklemektedir (Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 45). Sosyal devletin bir diğer önceliği ise yaşlılar, engelliler, çocuklar ve çeşitli nedenlerle dönemsel olarak yoksulluk yaşayan bireyler için düzenleyici ve koruyucu politikalar geliştirmektir. Sosyal devlet anlayışının hayata geçirilmesi, toplumsal barış, güven ortamı ve sosyal entegrasyonun sağlanmasına önemli katkılar sunmaktadır (Burchi et al., 2022; Lloyd and Hannikainen, 2022; Schjødt, 2021) Sosyal politikalar, bireylerin sosyal vatandaşlık haklarına erişimini mümkün kılmak açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, vatandaşlık haklarının hayata geçirilmesi sosyal politikalardan yararlanmayı gerekli kılmaktadır (Şenkal, 2005, s. 228). Sosyal politikaların temel bileşenlerinden biri olan sosyal hizmet, toplumun dezavantajlı kesimlerini sosyal ve ekonomik açıdan destekleyerek bu kesimlerin sosyal yaşama aktif bir şekilde katılmalarını amaçlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti tarafından benimsenen yeni sosyal politika anlayışı, toplumdaki dezavantajlı gruplara yalnızca sosyal yardım sağlamakla yetinmeyip, aynı zamanda sosyal hizmet sunmayı da hedeflemektedir. ADEM'ler, dezavantajlı kesimlere yönelik sosyal hizmet politikalarının uygulanabilir bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Dezavantajlı kadınlar ve genç kızlar için meslek edindirme kursları düzenlenmesinin yanı sıra, koruyucu ve önleyici eğitim programları ile seminerler de düzenlenmekte ve bu faaliyetler, bireylerin sosyal yaşama katılımı, vatandaşlık haklarının etkin kullanımı ve kamusal hizmetlere erişim konularında rehberlik etmektedir. Walker and Akister (2004), aile destek merkezlerinin yalnızca kriz durumlarında değil, önleyici müdahalelerde de etkin bir rol üstlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Günümüzde değişim ve dönüşümün ekonomi, siyaset ve sosyal alanlar başta olmak üzere her alanda hız kazandığı gözlemlenmektedir. Bu kapsamda, sosyal hakların daha geniş bir perspektifle ele alınması gerekmektedir. Sosyal haklar, sosyal adaletin tesis edilmesi, toplumsal eşitliğin sağlanması ve dezavantajlı kesimlerin yaşam standartlarının yükseltilmesi amacıyla düzenlenmiş haklardır (Tanör, 1978, s. 92). Modern anlamda insan hakları, 'bireysel özgürlükler ve siyasal haklar', 'sosyal ve ekonomik haklar' ve 'yeni insan hakları' olmak üzere üç başlık altında incelenmektedir (Sur, 1993, s.

40). İnsan haklarının bütüncül yapısını vurgulayan modern düzenlemeler, bu hakların birbiriyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. 1993 yılında Viyana'da düzenlenen İnsan Hakları Dünya Konferansı'nda kabul edilen Viyana Bildirgesi'nde, yoksulluk ve sosyal izolasyonun sosyal haklardan yararlanmayı engellediği ve insan onurunu zedelediği ifade edilmiştir (Gülmez, 2009, s. 9). Bu doğrultuda, yoksullukla mücadele etmek ve sosyal izolasyonu en aza indirmek, sosyal politikaların temel hedeflerinden biri hâline gelmiştir. Yoksul bireylere mesleki beceriler kazandırarak onların kendi kendilerine yeter hâle gelmelerini sağlamak ve temel sosyal yardım ihtiyaçlarını karşılamak, yoksullukla mücadele yöntemleri arasında yer almaktadır.

Sosyal Entegrasyon, ADEM'ler ve Ekolojik Sistem Kuramı

Küreselleşme sürecinin ivme kazanması ve iç-dış göç hareketlerindeki artış, entegrasyon kavramını giderek daha önemli bir hâle getirmiştir. Etzioni'nin entegrasyon tanımı, farklı devletlerden oluşan bir yapının, zorlayıcı karar alma yetkisine sahip olmasını ve bu devletlerin vatandaşlarına siyasal bir kimlik oluşturma çabasını ifade etmektedir. Ancak bu tanım, daha çok siyasal entegrasyon kavramına yönelik bir açıklama sunmaktadır. Genel anlamda entegrasyon, bir sistemin dağınık unsurlarını tutarlı bir biçimde bir araya getirerek bütüncül bir uyum oluşturma sürecini ifade eder. Bu kavramı siyasal, ekonomik ve sosyal entegrasyon olarak kategorize etmek mümkündür (Yapıcı, 2007, s. 132-133).

Sosyal entegrasyon, fiziksel, zihinsel, sosyoekonomik ya da göç kaynaklı nedenlerle toplumdan izole olmuş bireylerin bulundukları topluma uyum sağlayarak barış ve uyum içinde yaşamalarını ifade etmektedir. Bu kavram, sosyal bütünleşme terimiyle de eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Sosyal bütünleşme, iki temel boyutta önem arz etmektedir: İlki, kültürel bileşenleri işleyerek modern iş bölümüne dayalı işlevsel ve bütüncül bir toplum inşa etmektir. İkincisi ise farklı sosyal gruplar, organizasyonlar ve kurumları ortak bir anlam etrafında birleştirerek kültürel bütünleşmeyi sağlamaktır (Yıldırım, 2001, s. 13). Toplumun bileşenlerinin dinamik bir biçimde işlemesi, sosyal izolasyonun önlenmesi ve güven ortamının sağlanması, toplumsal uyumun, barışın ve düzenin tesis edilmesiyle mümkün olmaktadır. Toplumsal değerlerde uzlaşma ve farklı kültürel grupların işlevsel bir paylaşım içinde bir

arada bulunması, toplumsal bütünleşmeyi sağlayan temel faktörlerdir (Lloyd and Hannikainen, 2022).

Sosyal entegrasyon, gelir düzeyi, etnik veya dini köken, toplumsal roller, eğitim seviyesi ya da fiziksel ve zihinsel engeller nedeniyle toplumla bütünleşememiş bireylerin sorunlarını kamu otoritesi kullanılarak çözme amacını taşır (Buğra, 2007, s. 78). Bu kapsamda sosyal içermenin hedef kitlesini, yoksullar, çocuklar, kadınlar, yaşlılar ve göç mağduru bireyler oluşturmaktadır. Hedef kitleye yönelik spesifik sosyal politikalar, sosyal entegrasyonun sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede, Türkiye’de dezavantajlı ailelerin sosyal entegrasyonuna katkı sağlamak amacıyla, daha önce yalnızca yardıma muhtaç bireylere yönelik olarak faaliyet gösteren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) bünyesinde ADEM projesi hayata geçirilmiştir. ADEM’ler, aile yapısının korunması, desteklenmesi ve aile içi sorunların çözümüne katkı sağlamak amacıyla koruyucu ve önleyici hizmetlerin yanı sıra psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini de sunmaktadır. Bu hizmetler geniş bir alanı kapsamaktadır ve sürekli gelişen bir yapı arz etmektedir.

ADEM’ler, Ekolojik Sistem Kuramı bağlamında bir sosyal entegrasyon uygulaması olarak değerlendirilebilir. Ekolojik Sistem Kuramı’nın teorisyeni Urie Bronfenbrenner’e (2013) göre toplum; mikro, mezo, ekzo, makro ve krono gibi farklı sistemlerden oluşur ve bu sistemler bireyin gelişimini etkiler. Bu kurama göre, bireyin gelişimi aile, okul, arkadaş çevresi ve toplumsal yapılar gibi birbiriyle ilişkili çevresel sistemler tarafından şekillendirilir. Ekolojik Sistem Kuramı, bireylerin gelişimsel bağlamlarını anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunar (Guy-Evans, 2020). Walker ve Akister (2004), aile destek merkezlerinin yalnızca bireysel sorunlara odaklanmaması, toplumsal boyutları da dikkate alarak bütüncül bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu bağlamda ADEM’ler, Ekolojik Sistem Kuramı’nın farklı düzeylerinde dezavantajlı kadınlara ve ailelere destek sağlayarak sosyal entegrasyonu güçlendirmektedir. Kurama göre, bireyin doğrudan etkileşimde bulunduğu çevre, ‘mikrosistem’ olarak adlandırılmaktadır (Guy-Evans, 2020). ADEM’ler, dezavantajlı bireyler ve aileler için bir mikrosistem oluşturarak onların

topluma entegrasyon süreçlerinde kilit bir rol oynamaktadır. Bu merkezler, aile içi ilişkilerin güçlendirilmesine, çocukların eğitimine destek verilmesine, ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesine ve dezavantajlı bireylerin toplumsal hayatta daha aktif olmalarına katkı sağlamaktadır. Ayrıca ADEM'ler, dezavantajlı ailelerin daha geniş çevresel sistemlerle olan etkileşimlerini olumlu yönde etkileyerek sosyal entegrasyon süreçlerini desteklemektedir.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Araştırma Türü ve Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmada, araştırma konusuna uygun olduğu değerlendirilen ve yorumsamacı paradigma üzerine inşa edilen nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, dinamik bir yapı olan toplumsal yaşamı sayısal verilerle ifade etmek yerine, bireylerin düşünce ve bakış açılarını doğal ortamlarında gözlemleyip yorumlamayı amaçlar. Nitel yöntemle elde edilen veriler, derinlemesine ve zengin bilgiler sunmaktadır (Neuman, 2022, s. 307). Bu bağlamda, her ailenin gelişimi, sahip olduğu imkânlar ve yaşamsal deneyimleri farklılık gösterdiğinden, bu araştırmada nitel araştırma yöntemi ve görüşme tekniği kullanılması uygun görülmüştür. ADEM'e katılan kursiyerlerin sosyal entegrasyon deneyimlerini ve bu süreçte ADEM'lerden aldıkları katkıları anlamayı amaçlayan bu çalışma için nitel araştırmanın fenomenolojik türü tercih edilmiştir. Fenomenoloji, bireylerin farkında olduğu ancak derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde anlamadığı olguları incelemeye yönelik bir yaklaşımdır. Bu olgular, deneyimler, algılar ve farklı durumlar gibi çeşitli biçimlerde kendini gösterebilir ve nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenolojik yaklaşım aracılığıyla daha ayrıntılı bir şekilde analiz edilebilir (Tekindal ve Arsu, 2020, s. 32).

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmış ve kursiyerlerin yaşamsal deneyimleri bu teknik ile deşifre edilmeye çalışılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, araştırmanın sohbet havasında gerçekleştirilmesine olanak tanınması, açık uçlu sorulardan oluşması ve araştırmacıya derinlemesine bir içgörü kazandırması nedeniyle önemli bir veri toplama aracı olarak kabul edilmektedir (Adams, 2015).

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini, Bitlis ili Tatvan ilçesindeki ADEM'lerde eğitim gören kursiyerler ile bu merkezlerde görev yapan koordinatörler ve eğitimciler oluşturmaktadır. Tatvan ilçesinin çalışma alanı olarak seçilmesinin temel nedeni, yoksul ve dezavantajlı ailelerin bölgede önemli bir nüfus oluşturmalarıdır. Araştırmacı tarafından Tatvan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan (SYDV) alınan bilgilere göre, vakıf aracılığıyla PTT üzerinden yaklaşık 8 bin haneye, muhtaçlık durumuna dayalı olarak düzenli yardım sağlanmaktadır. Tatvan ilçesinin nüfusu ise 2023 yılı itibarıyla 102.036'dır (Tatvan Nüfusu, 2024). Bu oran, ilçedeki ailelerin önemli bir kısmının yardımlara bağlı olarak yaşamlarını sürdürdüğünü göstermektedir. Araştırmada örneklem grupları ve sayıları belirlenirken nitel araştırma yöntemine uygun bir yaklaşım benimsenmiştir. Verilerin geçerliliği ve güvenilirliğinin artırılması amacıyla örneklem seçiminde titizlikle hareket edilmiştir. Zira nitel ve nicel araştırma yöntemleri arasında, örneklem belirleme sürecinde önemli farklar bulunmaktadır (Punch, 2016, s. 183). Nitel araştırmalarda, geniş bir katılımcı kitlesi veya bölge yerine, araştırmanın temel konusuna dair detaylı bilgi sunabilecek küçük gruplar tercih edilmektedir (Creswell ve Plano Clark, 2014, s. 186). Ayrıca, nitel çalışmalarda katılımcı sayısının belirlenmesinde 'veri doyumu' noktasına ulaşılması önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir (Baltacı, 2018).

Bu araştırmada, biri hizmet alan ve ikisi hizmet veren olmak üzere üç örneklem grubu belirlenmiştir. Hizmet veren gruptaki örneklem sayısı belirlenirken tam sayım örneklem tekniğinden yararlanılmıştır. Tatvan ilçesinde faaliyet gösteren iki ADEM birimi bulunmaktadır. Kursiyer sayısının fazla olması nedeniyle veri çeşitliliği sağlamak amacıyla, her bir ADEM'den farklı kurslara katılan bireyler seçilmiş ve bu süreçte kota örneklem tekniği kullanılmıştır. Kota örneklem tekniği, evrenin önceden belirlenmiş özelliklere göre gruplandırılarak, belirli kotaya uygun şekilde örneklem seçilmesine dayanır (Anieting and Mosugu, 2017, s. 33). Kursiyer örnekleme belirlenirken, kurs sayısı, kursiyer sayısı ve en az bir kursun tamamlanmış olması gibi kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Çalışma kapsamında, iki eğitimci, iki proje koordinatörü ve 23 kursiyerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kursiyer sayısının belirlenmesinde veri doyumu esas alınmıştır.

Veri Toplama Süreci ve Analiz Tekniği

Araştırma kapsamında yapılan bütün görüşmeler, ADEM’lerde doğal ortamlarında yapılmış ve veriler bu şekilde toplanmıştır. Koordinatörler, eğitmenler ve kursiyerlerin tamamının kadın olması nedeniyle, araştırmaya katılan tüm katılımcılar kadınlardan oluşmuştur. Çalışma için gerekli etik kurul onayı, Bitlis Eren Üniversitesi’nden 2023/12-14 tarih ve E.4842 sayılı kararla alınmış, araştırmanın yapılacağı kurumlardan izinler temin edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, tematik analiz yöntemiyle yorumlanmıştır. Tematik analiz, nitel verilerdeki temaları belirlemek ve anlam örüntülerini ortaya çıkarmak için kullanılan bir analiz tekniğidir (Clarke ve Braun, 2013, s. 120-123). Araştırma sürecinde ulaşılan temalara bulgular kısmında yer verilmiştir. Temaların şekillenmesinde görüşme notlarındaki kavramlar, anlamlar ve kodlar belirleyici olmuştur. Verilerin analizinde, katılımcılar kodlama yöntemiyle ifade edilmiştir: Koordinatörler ‘K’, eğitmenler ‘E’ ve kursiyerler ‘G’ sembolleriyle belirtilmiştir.

BULGULAR

Bu araştırmanın bulguları; ADEM’de görevli koordinatör, eğitmen ve kursiyerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen nitel verilerden oluşmaktadır. Katılımcılarla ilgili ortaya çıkan ana temalar ve alt temalar tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Görüşmedeki Temalar

No	Temalar	Alt Temalar
1	ADEM’lerin açılış süreci ve faaliyetleri	Kuruluş amacı ve misyon Mesleki eğitimler ve kurs çeşitliliği
2	Kursiyer öyküsü ve ADEM’le tanışma	Alan taramaları ve tanıtım Arkadaş tavsiyeleri ve motivasyonlar Kreş ve diğer hizmetlerin katkısı
3	Kursiyerlerin ADEM’lere geliş amaçları	Mesleki beceriler edinme
4	Aile eğitimi ve danışmanlık	Aile içi iletişim ve çocuklara yönelik eğitimler Sertifika ve teşvik ödemeleri
5	Toplumsal bütünleşme ve psiko-sosyal rahatlama	Sosyal işlevsellik ve psikolojik rahatlama Çevre edinme ve özgüven gelişimi
6	Kursiyerlerin katıldığı sosyal ve kültürel faaliyetler	Gezi organizasyonları ve sosyal etkinlikler

Tablo 1’de verilen temalar ve alt temalar, görüşme notlarından edilen bulguların sistematik bir özetini sunmakta ve araştırmanın temel noktalarını temsil etmektedir.

Katılımcıların Sosyal ve Demografik Özellikleri

ADEM’lerin dezavantajlı ailelerin sosyal entegrasyonundaki rolünü incelemek amacıyla, 2 proje koordinatörü, 2 eğitmen ve 23 kursiyer olmak üzere toplam 27 katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan katılımcıların sosyo-demografik bilgileri aşağıdaki Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-demografik Bilgileri

Katılımcılar	Meslek	Unvan	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durumu
K1	El Sanatları	Koordinatör	45	Lisans	Boşanmış
K2	El Sanatları	Koordinatör	41	Lisans	Evli
E1	PDR	Eğitmen	26	Lisans	Bekâr
E2	PDR	Eğitmen	27	Lisans	Evli
G1	Giyim Üretimi	Usta Öğretici	48	Lise	Evli
G2	El Sanatları	Usta Öğretici	44	Lise	Bekâr
G3	Ev Hanımı	Kursiyer	33	Okur-Yazar	Evli
G4	Ev Hanımı	Kursiyer	45	Lise	Boşanmış
G5	Ev Hanımı	Kursiyer	32	Lise	Evli
G6	Ev Hanımı	Kursiyer	30	Lise	Evli
G7	Ev Hanımı	Kursiyer	30	Ortaokul	Evli
G8	Ev Hanımı	Kursiyer	30	Lise	Evli
G9	Ev Hanımı	Kursiyer	41	İlkokul	Evli
G10	Ev Hanımı	Kursiyer	37	Lise	Evli
G11	Ev Hanımı	Kursiyer	43	Ortaokul	Evli
G12	Ev Hanımı	Kursiyer	36	Lise	Evli
G13	Ev Hanımı	Kursiyer	47	Okur-Yazar	Evli
G14	Ev Hanımı	Kursiyer	47	Lise	Evli
G15	Ev Hanımı	Kursiyer	35	Lise	Evli
G16	Ev Hanımı	Kursiyer	29	Ortaokul	Evli
G17	Ev Hanımı	Kursiyer	22	Lise	Bekâr
G18	Muhasebe	Kursiyer	35	Ön Lisans	Evli

G19	Ev Hanımı	Kursiyer	45	Ön Lisans	Boşanmış
G20	Ev Hanımı	Kursiyer	32	Ortaokul	Evli
G21	Ev Hanımı	Kursiyer	20	İlkokul	Bekâr
G22	Çocuk Gelişimi	Kursiyer	31	Lise	Evli
G23	Ev Hanımı	Kursiyer	54	Okur-Yazar	Evli

Katılımcılara ait Tablo 2’de sunulan bilgiler incelendiğinde, en genç katılımcının 20 yaşında, en yaşlı katılımcının ise 54 yaşında olduğu gözlemlenmektedir. Eğitim durumu açısından katılımcıların çoğunluğunun lise mezunu olduğu, ancak aralarında okur-yazar, ortaokul, ön lisans ve lisans mezunlarının da bulunduğu görülmektedir. Kursiyerlerin medeni durumlarına bakıldığında, bekâr ve boşanmış bireylerin yanı sıra çoğunluğun evli olduğu tespit edilmiştir. Yapılan görüşmelerde, koordinatörlerden K1, boşanmış kursiyer sayısının az olmakla birlikte tek ebeveynli ailelerin de bulunduğunu belirtirken, K2, aile bütünlüğü devam etse de kursiyerlerinin önemli bir kısmının ailevi sorunlar yaşadığını ifade etmiştir.

ADEM’lerin Açılış Süreci ve Faaliyetleri

Bu çalışmada, dezavantajlı ailelerin sosyal entegrasyon süreçlerinde ADEM’lerin rolünü anlamak amacıyla, merkez koordinatörleri ile yapılan görüşmeler sonucunda ADEM’lerin kuruluş süreci ve faaliyetlerine ilişkin veriler toplanmıştır. Elde edilen bulgular, ADEM’lerin ‘kuruluş amacı ve misyonu’ ile ‘mesleki eğitimler ve kurs çeşitliliği’ olmak üzere iki alt tema altında incelenmiştir.

Kuruluş amacı ve misyonu: ADEM’lerin kuruluş amacı ve misyonu ilgili mevzuatlarda belirtilmiş olmakla birlikte, bu amaçların merkez koordinatörleri tarafından nasıl yorumlandığını anlamak amacıyla katılımcılara çeşitli sorular yöneltilmiş ve bu doğrultuda veriler elde edilmiştir. Koordinatör K1 ile gerçekleştirilen görüşmede, ADEM’lerin kuruluş amacı şu şekilde ifade edilmiştir:

Dezavantajlı kadınlarımızın, genç kızlarımızın sosyal, ekonomik ve mesleki yönden gelişimlerine destek sağlamak, onların sosyalleşmesini sağlamak, sosyalleşirken de meslek edinmelerini sağlamak. Aynı zamanda kaliteli ve güzel vakit geçirmelerine destek olmak. Amacımız bu (K1, 45).

K1'e ait görüşme notu analiz edildiğinde, ADEM'lerin dezavantajlı aileler özelinde hedeflediği toplumsal bütünleşmenin, kadının her açıdan güçlendirilmesi üzerinden şekillendiği görülmektedir. Kadının ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel açıdan güçlendirilmesiyle çarpan etkisi yaratılarak sosyal entegrasyonun yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Ekonomik ve sosyal açıdan yoksul ve yoksun gruplara fırsatlar sunulurken, onları sosyal yaşama dahil etmek, sosyal entegrasyon süreci açısından önemli bir veri kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Kurs çeşitliliği: Hem ilgili yasal düzenlemelerin incelenmesi hem de katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda, ADEM'lerin kuruluş aşamasında öncelikli olarak dezavantajlı ailelerden gelen kadınlara meslek edindirme amacıyla kurulduğu ve bu doğrultuda faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bulgular mesleki eğitim kapsamında pek çok kursun sunulduğu görülmüştür. Bu durum K1 tarafından şu ifadelerle aktarmıştır:

Kurslarımız var. Eğitim seminerlerimiz var. El sanatları alanında kurslarımız var. Filografi, rölyef, giyim mefruşat, aşçılık alanlarında kadınlara mesleki beceri edindirecek kursları açıyoruz. Örneğin aşçılık kursunu açarken kadınlar buradan ne fayda elde edebilirler? Bu kursu açtığımızda yani ileriye dönük olarak bunlara bir fayda sağlayacak mı? Bu kursun işe girişlerinde bir faydası olacak mı? Yani açıkçası kurslara gelirken kadınlar da bunu göz önüne alarak geliyorlar. Yani mevcut dönemde kursiyerlerimizle konuştuğumuzda onların hangi geleceğe yönelik ne tarz kursa istedikleriyle ilgili görüşüyoruz. Onların fikirlerini önemsiyoruz (K1, 45).

Yapılan görüşmelerde ADEM'lerde açılacak kursların belirlenmesinde, yöreye özgü kültürel değerlerin yanı sıra kursiyerlerin taleplerinin de dikkate alındığı ifade edilmiştir. Kurs planlamalarında hem kursiyerlerin hem de ADEM'lerin hedeflerine ulaşmasının amaçlandığı belirtilmiştir. Kursiyer taleplerine uygun kursların açılmasının, kursiyer sayısını doğrudan etkilediği değerlendirilmiştir. Kursiyerlerin genel olarak kurslara devam ettiği ve birbirini tamamlayıcı mesleki eğitimleri süreç içerisinde alabildiği koordinatörler tarafından yapılan görüşmelerde yaygın olarak belirtildi. Ancak ADEM'lerin

kuruluş sürecinde daha çok kadınlara farklı meslekler kazandırma misyonu ile hareket etse de zamanla bu amacın genişleyerek bir yaşam boyu öğrenme merkezine dönüştüğü de ifade edildi.

Kursiyer Öyküsü ve ADEM’le Tanışma

ADEM’lerdeki kursiyerlerin, bu kurumlarla nasıl tanıştıkları ve hangi iletişim kanalları aracılığıyla haberdar oldukları, bu araştırma konusu açısından önemli bir başlık olarak yer almaktadır. Bu doğrultuda, katılımcılara ADEM’le tanışma süreçlerine ilişkin sorular yöneltilmiş ve ADEM’lerin toplumdaki farkındalık düzeyinin oluşumuna dair bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Yapılan görüşmelerde kursiyer öyküsüne ve tanışma kanallarına dair farklı veriler elde edilmiştir. Bu veriler; ‘alan taramaları ve tanıtım’, ‘arkadaş tavsiyeleri ve motivasyonlar’, ‘kreş ve diğer hizmetlerin katkısı’ şeklinde alt temalarda bir araya getirilmiştir.

Alan taramaları ve tanıtım: Katılımcılarla yapılan görüşmelerde ADEM çalışanlarının gerçekleştirdiği alan taramaları ve ADEM’in toplumda kulaktan kulağa aktarımı kursiyerlerin ADEM’le tanışmasında belirleyici olduğu görülmüştür. Daha önce kursiyer olarak ADEM’e katılan ve daha sonra ADEM’de koordinatör olan K1 ve kursiyerlerden G17 ADEM’le tanışma sürecini şu ifadelerle aktarmışlar:

Daha önce ben kursiyer olarak ADEM’de başladım. Önce el sanatları kursuna geldim. Yani şöyle anlatayım: Ben daha önce 2 yıl öncesinde boşanmıştım ve böyle kendimi eve kapatmıştım, öyle diyeyim. Hocalar kapıya geldiler, alan taramasına çıkmışlardı. Gelip ADEM’i tanıttılar. Birkaç ay sonra kız kardeşim de burada hoca olarak başladığında beni yönlendirdi. Abla dedi, gel dedi. Orası hani güzel bir yer. Sana da faydalı olacak, dedi. Onun vesilesiyle, hocalarımızın vesilesiyle buraya geldim (K1, 45).

Benim kurs hocam ... Hoca kapımızın önüne geldi ve buranın var olduğunu söyledi. Ben de çok sevindim. Hem aileme destek olmak için hem de can sıkıntımı gidermek için geldim. O yönden de bayağı iyi oldu. Öyle öyle başladım (G17, 22).

K1'in, ADEM'e kursiyer olarak katıldığı dönemde, oldukça zorlu bir süreçten geçtiği anlaşılmaktadır. K1'in ADEM'le tanışmasında alan taramasının ve K1'in tanışma dönemindeki sosyo-psikolojik durumun etkili olduğu görülmüştür. Benzer bir biçimde G17'nin de ADEM'lerden alan taraması faaliyetleri aracılığıyla haberdar olduğu; hem ailesine ekonomik destek sağlamak hem de psikolojik olarak rahatlamak amacıyla ADEM kurslarına katıldığı belirlenmiştir.

Arkadaş tavsiyeleri ve motivasyonlar: Kursiyerlerin ADEM'le tanışmasında ve tanıştıktan sonra bağının devam etmesinde belirleyici olan diğer bir veri kaynağının arkadaş tavsiyeleri ve ADEM'deki ortam olduğu görülmüştür. Bu kapsamda G9, ADEM'le tanışma sürecini şu ifadelerle aktarmıştır:

Ben arkadaşlarımın aracılığıyla tanıştım. Onlar kendileri filografiye geliyorlardı. Çok memnun olduklarını söylediler. Müdüründen, öğretmeninden, hizmetlisine kadar çok memnun olduklarını söylediler. Beni onlar teşvik etti. Değişiklik olsun diye geldim buraya. Bir daha da çıkmadım. Çünkü hem hocalarım olsun hem arkadaş çevresi olsun bir nevi sosyalleştik aslında. Bundan dolayı da zaten şimdi istesem de bırakamam (G9, 41).

G9'un, ADEM'den arkadaşları aracılığıyla haberdar olduğu anlaşılmaktadır. ADEM kurslarına devam eden arkadaşlarının olumlu geri bildirimlerinden etkilenecek kurslara kayıt yaptıran G9, kurs sürecinde ADEM çalışanları ve diğer kursiyerlerle geliştirdiği güçlü bağlar nedeniyle ADEM'e olan bağlılığını sürdürdüğünü ifade etmiştir.

Kreş ve diğer hizmetlerin katkısı:Yapılan görüşmelerde kursiyerlerin ADEM'le tanışmasında belirleyici olan diğer bir faktör de ADEM'in kreş hizmeti olduğu görülmüştür. Kreş hizmetinden dolayı ADEM'e katılan G15, tanışma sürecini şu sözlerle aktarmıştır:

Kreş çağında küçük çocuklarım vardı. İkizlerim vardı. Kreşe gönderemezdin. Bütçem yoktu. Anaokuluna da uygun değillerdi. Evim buraya çok yakın. Tesadüfen burayı gördüm ve geldim. Hatta ben engelli çocukların geldiğini, özel çocukların geldiğini düşünüyordum. İşin açıkçası burada sıkılacağımı düşünüyordum. Çünkü asla dikiş nakışın bana bir şey

katmayacağını düşünüyordum. ... hoca da giyim tam sana göre demişti. Hiç unutmuyorum. O gün bugündür buradayım (G15, 25).

G15 ile gerçekleştirilen görüşmeden, katılımcının kreş çağında ikiz çocukları olduğu ve çocuklarının gelişimini desteklemek amacıyla onları bir kreşe göndermek istediği, ancak ekonomik zorluklar nedeniyle özel bir kreşe gönderemediği anlaşılmaktadır. G15'in, ADEM bünyesinde kursiyerlerin çocuklarına yönelik sunulan ücretsiz kreş hizmetinden faydalanmak amacıyla giyim kursuna da kaydolduğu ve bu süreçte olumlu deneyimler yaşadığı için kurslara devam ettiği tespit edilmiştir.

Kursiyerlerin ADEM'lere Geliş Amaçları

ADEM'lere katılan kursiyerlerin her birinin öznel deneyimi farklılaştığından ADEM'e geliş amacı da farklılaşmıştır. Yapılan görüşmelerde geliş amaçları arasında; mesleki beceriler edinme, sosyalleşme, çevre edinme, çocuğun gelişimine katkı sağlama, psikolojik rahatlama gibi faktörler ön plana çıkmıştır. Bu faktörler diğer başlıklarda da incelendiğinden bu başlıkta sadece 'mesleki beceriler edinme' alt teması üzerinde durulmuştur.

Mesleki beceriler edinme: Katılımcılarla yapılan görüşmelerde kursiyerlerin ADEM'lere katılmasının temel nedenlerinden birinin mesleki beceriler edinme olduğu görülmüştür. Kursiyerler edindiği beceriler sonucunda ürettiklerini satarak aile bütçesine katkı sunmayı hedefledikleri ve sahip oldukları sertifikalarla bir işe yerleşmeyi düşündükleri tespit edilmiştir. Bu kapsamda G20, ADEM'e başvurma nedenleriyle ilgili şu bilgileri aktarmıştır:

Böyle el becerileri olur, ne olursa olsun. Hani bir şeyler öğrenip, kendim yapıp satmak için hocam. Hani evde boş boş oturacağıma burada güzel vakit geçiririm hocam. Hem öğreniyorum. Şu ana kadar birkaç şey de yaptım. Yani insan bunları yapınca kendine özgüven de geliyor hocam (G20, 32).

Gerçekleştirilen görüşmelerde, katılımcıların genel olarak mesleki beceri edinmek, günlük rutinden uzaklaşmak, evdeki stres ortamından sıyrılarak farklı sosyal çevrelerle tanışmak amacıyla ADEM'e katıldığı ifade edilmiştir. Meslek edindirme kurslarının ADEM'lere katılımı etkili olduğu koordinatörler tarafından yapılan görüşmelerde vurgulanmıştır. Açılan kurslar

sonucunda kursiyerlere Halk Eğitim Merkezi tarafından sertifika verildiği ve mezun olan kursiyerlerin bu sertifikayla iş bulabildiği ADEM koordinatörü K2 tarafından aktarıldı. Ayrıca, K2 tarafından, bu merkezlerde üç ayda bir düzenlenen sergiler aracılığıyla kursiyerlerin ürettikleri ürünlerin Tatvan halkının beğenisine sunulduğu ve kursiyerlerin bu sergilerde ürünlerini satarak aile bütçelerine katkı sağladıklarını yapılan görüşmelerde ifade edildi.

Aile Eğitimi ve Danışmanlık

ADEM’lerde sadece meslek edindirme kursları düzenlenmemekte dezavantajlı ailelerdeki kadınlar ve genç kızlar için temel yaşam becerilerini kazandırmaya yönelik günlük eğitimler de verilmektedir. Aile eğitimlerinin içeriği, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) tarafından ailelerin ihtiyaçları doğrultusunda belirlenmektedir. Bu bağlamda, ADEM’lerde kadınlara yönelik mesleki eğitimin yanı sıra farklı eğitim programları da sunulmaktadır. Eğitimciler, ASHB’nin belirlediği Eğitim Yönergesine göre üç aylık dönemlerle eğitim programları düzenlediklerini belirtmişlerdir. Eğitim programları, toplumu olumsuz etkileyen şiddet, madde bağımlılığı ve istismar gibi sorunlar ve diğer temel ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak şekillendirilmektedir. Yapılan görüşmelerde elde edilen veriler ‘aile eğitimi ve danışmanlık’ ana teması altında; ‘aile içi iletişim, genç ve çocuklara yönelik eğitimler’, ‘sertifikalar ve teşvik ödemeleri’ biçiminde, alt temalar başlığı altında bir araya getirilmiştir.

Aile içi iletişim, genç ve çocuklara yönelik eğitimler: Katılımcılarla yapılan görüşmelerde ADEM’lerde, kursiyerlere meslek edindirme kurslarının yanında aile içi iletişim programlarının düzenlendiği, bu programların aile içi ilişkilere pozitif yansıdığı görülmüştür. Bu kapsamda ADEM’de eğitimci olarak görev yapan E1, eğitim konuları ve süreci hakkında şu bilgileri aktarmıştır:

... kadınların hayat içinde, gün içinde ihtiyaç duyduğu her şeye cevap vermeye çalışıyoruz. Narsist diye genelde eşlerini kastediyorlardı. Hani ben bunu 4-5 kursiyerden duyunca bunu müfredata ekleyip işledim genelde. Fiziksel şiddetten ziyade bu aralar psikolojik şiddeti ben görüyorum. Kadınlar da onunla mücadele etmeye çalışıyorlar ve çocuk eğitimi

çocuklar üzerine çok hassaslaşmışlar. Çocuk eğitimi, çocuğun psikolojisinin olaylardan olumsuz etkilenip etkilenmediklerine çok odaklanıyorlar. Çocuklar üzerine eğitimler istiyorlar. Ben de onları süreç içinde ekleyip kadınlara yardımcı olmaya çalışıyorum (E1, 26).

ADEM'lerde kursiyerlerin yaşadığı veya bölgede öne çıkan sorunlara odaklanan kurslara öncelik verildiği görülmüştür. Kadınların özellikle aile içi iletişim ve çocuk eğitimi gibi konulara ilgi gösterdikleri ifade edilmiştir. ADEM'ler, yalnızca kursa katılan aile fertleriyle değil, ailenin diğer bireyleriyle de ilgilendiği katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu konuya ilişkin K1 şu bilgileri paylaşmıştır:

Yani şöyle ki, kursiyerlerimiz daha çok kendi çocuklarını eğitimlere getiriyorlar. Hani orada katılsınlar, bir de ayrıca öğretmenimizle birebir görüşmeye de getiriyorlar. Hani ergenlik döneminde olan çocuklarını özellikle getiriyorlar (K1, 45).

Ergenlik dönemindeki genç kızların gelişim süreçlerini doğru bir şekilde tamamlamaları ve bu sürecin gerektirdiği kazanımları elde edebilmeleri için eğitim sürecine dâhil edildikleri ve özel durumlarda eğitmen tarafından bire bir danışmanlık hizmeti sağlandığı K1 tarafından belirtilmiştir. Eğitim konularının içeriği kadar sunuş şekli de öğrenme ortamını etkilemektedir. Kursiyerler için etkili iletişim kurabilecekleri uygun sosyal ortamların hazırlanması, verimliliği artırmaktadır. Kursiyerlerin eğitim sürecine nasıl dâhil edildikleriyle ilgili olarak E2, aşağıdaki bilgileri sunmuştur:

Ben her eğitimde onların görüşlerini alırım. Mesela çocuk gelişimi mi anlatıyorum. Diyorum ki: Siz zaten benim gözümde hepiniz bir çocuk gelişimi uzmanısınız. Çocuklar büyütmüşsünüz. Siz neler yaşadınız? Mesela tuvalet eğitimini anlatıyor. Siz tuvalet eğitimi nasıl verdiniz? Örnek veriyorum, başka ne olabilir? Aile içi etkili iletişim diyoruz eşlerinizle nasıl iletişim kuruyorsunuz? Ne gibi sorunlar yaşıyorsunuz? Bunların hepsinde onlar da fikirlerini belirttiği için eğitimden sonra böyle bir psikolojik danışma ortamına geçiyoruz. Grup birbirini tanıyor. 3 ayın sonunda birbirimizle vedalaşıyoruz. Mesela güzel anılar biriktiriyoruz, değerlendirme yapıyoruz. Eğitimin size kattıkları nedir? Çoğu bana şunu

diyor: Ben bu sorunu yalnızca kendimin yaşadığını düşünüyordum. Yalnız değilim. Şimdi sadece bu sorunu ben yaşıyormuşum (E2, 27).

Eğitim sürecinde, kursiyerlerin sürece dahil edilmesi, kendilerinden somut örnekler vermeleri ve empati kurmaları, eğitimin kalitesini artırmaktadır. Eğitim sürecine aktif katılım gösteren kursiyerlerin bilişsel ve kişisel kazanımlarının daha ileri düzeyde olacağı öngörülmektedir. ADEM’lerde, eğitim süreçlerinin yanı sıra eğitsel anlamda farklı faaliyetlerin de gerçekleştirildiği, eğitmen E2 tarafından aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

Kursiyerlerimize eğitim faaliyetlerimiz dışında bireysel psikolojik danışmanlık, grupta psikolojik danışmanlık, eğitim hayatına devam etmek isteyen veya ekonomik özgürlük elde etmek isteyenlere kariyer danışmanlığı, aile terapisi, gibi hizmetleri sunuyorum. Benim yeterliliğimi aşan durumlarda kursiyerlerimize yönlendirme sevk hizmetini sunuyorum. Yardım alabilecekleri kişi ve kurumlara yönlendiriyorum (E2, 27).

Eğitmenler tarafından, ihtiyaç durumunda kursiyerlere bireysel psikolojik danışmanlık ve grupta psikolojik danışmanlık gibi hizmetlerin de sunulduğu belirtilmiştir. Psikolojik danışmanlık sürecinde, konuyla ilgili kişilerin de danışmanlık sürecine dahil edildiği ifade edilmiştir. Kursiyerlere, kurumsal anlamda ve diğer konularda yol gösterici, bilgilendirici ve bilinçlendirici rehberlik hizmeti de sağlandığı belirtilmiştir. Eğitim ve psikolojik danışmanlık süreçlerinde, Tatvan ilçesi özelinde bazı konuların daha fazla ön plana çıktığına dair aşağıdaki bilgiler sunulmuştur:

... boşanma durumları çok fazla arttı. Aile içi etkili iletişim maalesef yok. Üçüncü sıraya da bağımlılıklara bırakabilirim. Madde, alkol, internet bağımlılığı da görülüyor. Çocuklarda görülüyor. Benimle en çok bu konularda görüşüyorlar. Onun dışında dediğim gibi evli olmam bir avantaj. Benim en çok üzerinde durduğum konu çocuk istismarı üzerine çok fazla duruyorum. Rehber öğretmen de olduğum için Milli Eğitimde çok fazla vaka görüyoruz. Bu konuda annelerin de bilinçlenmesi lazım. Çocuk istismarı üzerinde çok durduğum için çocuklarda mahremiyet eğitimi, 0-6 yaş arası hatta 0-18 yaşa kadar mahremiyet eğitimi nasıl verilmeli? Bunun üzerinde çok duruyorum. Bunun dışında kadınlara özgüven, girişimcilik üzerinden eğitimler veriyorum (E2, 27).

Tatvan özelinde, aile içi iletişimsizlik, madde ve internet bağımlılığı, çocuk istismarı gibi konuların öne çıktığı ve bu konularla ilgili eğitimlere daha fazla zaman ayrıldığı belirtilmiştir. Kadınların, aile ve toplum içindeki rollerinin işlevi açısından güçlü ve zayıf yönlerinin farkına varması, zayıf yönlerini güçlendirmesi ve kendilerine karşı öz saygı geliştirmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Kadındaki bu dönüşümün, aile içindeki diğer bireylerin dikkatini çekmesi ve onları da etkilemesi, ADEM'in kazanımlarının bir yansıması olarak görülmektedir. Eğitimci E2, eğitim süreciyle ilgili aşağıdaki bilgileri sunmuştur:

Konular o kadar hayattan, o kadar güncel ki mesela konu başlığını söylediğimde evet, benim de bu konuda bir yaşadığım var, bir yaram var diyebiliyorlar. Hani kendi fikirlerini aktarmak için sıraya giriyorlar. Bazen çok fazla gürültü uğultu oluyor. Bu benim için güzel bir tablo. Diyorum ki: Demek ki kendi içlerini açmak için geliyorlar. Mesela kadına şiddetle ilgili bir film izletiyoruz. Bakıyorum gözyaşlarına boğuluyorlar. Biz buradan görüyoruz ki bayanlar daha önce böyle bir şey yaşamış. Sonra o filmi analiz ediyoruz hep birlikte. Çok monoton geçirmemeye çalıştığım için istekli olduklarını düşünüyorum (E2, 27).

Bazen bir koku, bir müzik parçası veya kısa bir sinema sahnesi, insanların geçmişteki anılarını yeniden yaşaması için bir uyarıcı işlevi görebilmektedir. Kursiyerlerin eğitim sürecinde bu tür duygusal süreçleri yaşadıkları ve kendi yaşamlarından somut örnekler sundukları ifade edilmiştir. Eğitimcinin bu tür durumlarda kursiyerlerle empati kurabilmesi, olayın doğru bir bakış açısıyla ele alınmasını mümkün kılabilmektedir. Eğitimlerde, yaşamla ilgili güncel konuların ele alındığı ve işlenen konuların kursiyerlerin ilgisini çektiği belirtilmiştir. Kursiyerlerin özellikle aile içi iletişim ve çocuk yetiştirme gibi konularda farkındalık kazandıkları ifade edilmiştir. Kursiyerlerle iletişimde empati kurulabildiği ve duygu paylaşımının yaşanabildiği, E1 tarafından aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

Gelen kursiyerler ekonomik ve psikolojik olarak gerçekten dezavantajlılar. Ekonomik olarak buradaki kurslarda eğitim alıp meslek ediniyorlar. Kendi iş yerini açanlar var. Bunu meslek haline çevirip bundan para kazananlar var. Psikolojik olarak da ben onlara yardımcı oluyorum hangi konuda

zorlanıyorlarsa. Hani yeri geliyor sadece dinliyorum. Onlar sadece problemi anlatıp biri onu dinlesin gitsin istiyorlar. Hani gerçekten oturup masaya problemi yatırıp çözüm arıyoruz. Ekonomik ve psikolojik olarak sorun yaşıyorlar. Her ikisini de çözmeye çalışıyoruz (E1, 26).

Eğitmenlerin kursiyerlerle yapmış olduğu görüşmelerde, ekonomik ve psikolojik sorunların daha çok ön plana çıktığı belirtilmiştir. Eğitmenler, kadınların karşılaştığı güçlüklerin iyileştirilmesi için çaba harcadıklarını ifade etmişlerdir. ADEM'deki eğitimlerin hangi alanda daha işlevsel olduğu ile ilgili olarak, E1 tarafından aşağıdaki bilgiler sunulmuştur:

Önleyici de müdahale edici yönü de var. Hani krize müdahale durumu da var. Genç kızlara evlilik öncesi eğitimlerimiz var. Doğru eş nasıl seçilir? Ya da yeni evli çiftlere çocuk nasıl yetiştirilir? Hani çocuğun anne rahmine düşmesinden doğum anına kadar ergenlik dönemine kadar süreç nasıl işliyor? Nasıl yetiştirilir? Bunu anlattığımız eğitimlerimiz var. Bunlar üzerine hani konuşup görüşüyoruz. O yüzden önleyici rolü fazlasıyla aktif. Hani işte şeyden ta evlilik öncesinden çocuk yetiştirmeye kadar yaşlılığa kadar yaşlılık psikolojisi eğitimlerimiz var. Hem bizler yaşlanacağız. Hem yaşlıları anlamak için kendimiz nasıl olacağız hem onu bilmek için hem de şimdiki yaşlılarla empati kurabilmek için... (E1, 26).

Aile kurumunun dinamiklerinin korunabilmesi için genç kızlara, aile içi iletişimin yanı sıra evlilik öncesi süreçlerle ilgili eğitimlerin de verildiği belirtilmiştir. Genç nüfusun ve geniş aile yapısının azalmasıyla birlikte yalnız kalan ve yalnız yaşlanan aile büyüklerine karşı farkındalık oluşturmak amacıyla eğitimler düzenlendiği ifade edilmiştir. Bu eğitimlerle, yaşlı bireylerin sosyal yaşama dâhil edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Aynı evde yaşasalar da yaşamasa da büyük anne ve büyük babadan kopuk bir çekirdek aile, bazı noktalarda eksik kalabilmektedir. Bu nedenle, yaşantının getirdiği doğal süreçler hakkında yapılan bilgilendirme ve bilinçlendirme eğitimlerinin aile dinamiklerini besleyici bir faktör olduğu belirtilmiştir. Eğitimlerin işlevsel yönüyle ilgili olarak, E2 tarafından bilgilendirmelere devam edilmiştir:

Kesinlikle önleyici. Ve iyileştirici çare bulucu. Şöyle söyleyeyim, bayanlar bütün günü evde geçirdikleri zaman ister istemez kadınlar fizyolojik yapıları itibarıyla de depresif ruh hali göstermeye meyillidirler. Buraya

geldiklerinde psikolojik olarak rahatlıyorlar. Bir şeyler ürettikleri zaman kendilerini kıymetli hissediyorlar. Çünkü çoğu eğitimden mahrum kalmış kişiler enerjilerini bu alanlara yönelttikleri zaman evde daha güler yüzlü, daha huzurlu bir anne, daha huzurlu bir eş profili sergiliyorlar (E2, 27).

ADEM’lerde verilen eğitimlerin hem önleyici hem de çare bulucu yönlerinin olduğu vurgulanmıştır. Üretmenin ve farklı sosyal ortamlarda bulunmanın sağladığı pozitif enerjinin üzerinde durulmuştur. Kadınlardaki bazı dönüşümler, E2 tarafından aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

Söyle söyleyeyim dediğim gibi değişim bir süreçtir. Eğer bayanın değişime ihtiyacı varsa, istiyorsa gelişim oluyor. 3 ay sonradaki verilerle konuştuğumuzda dediğim gibi eğitimin son günü zaten bizim değerlendirme günümüzdür. Bayanların fikrini alıyoruz. Bu eğitim size ne kattı, eksikiniz var mı? Mesela bayanlar şunu söylüyor: Önceden evde iletişim sorunları yaşadığında bunun bize özgü olduğunu düşünüyordum ama arkadaşlarından da görüyorum çoğu kişi yaşıyor. Mesela evde iletişimi toparlamak için neler yapabilirim? İletişim yöntemleri öğretiyoruz onlara (E2, 27).

Kadınların süreç içindeki değişimlerinin farkına varabilmesi için onlara geri bildirimlerde bulunduğu ve süreç sonunda değerlendirme seansları yapıldığı belirtilmiştir. Kadınların yaşadıkları olayların başkaları tarafından da deneyimlenmiş olabileceğini görmeleri, yalnızlık duygularını aşmalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, kursiyerler arasında boşanmış, şiddete maruz kalmış, kendisi veya çocukları istismara uğramış bireylerin bulunduğu ve bu sürecin danışman eşliğinde atlatıldığı ifade edilmiştir. Kreşe gelen çocuklara yönelik rehberlik faaliyetleriyle ilgili E2 tarafından aşağıdaki bilgiler verilmiştir:

Ben kreş çocuklarına 3-6 yaş arası mahremiyet eğitimi nasıl verilir? Bununla ilgili birebir aşağı gidip oyuncak bebekler üzerinde eğitim veriyorum. Mahrem bölgelerini vesaire öğretiyorum. Bunun dışında işte annelere 3-6 yaş dönemi özellikleri nelerdir? Bu dönemde çocuklara nasıl davranılmalı? Mesela ölüm kavramı 3-6 yaşa nasıl anlatılmalı? Hangi konuyu anlatıyorsam 3-6 yaşa nasıl anlatılmalı? Ayriyeten anlatıyorum çünkü annelerimizin çoğunun kreş çocuğu var. Özel günler vesaire oralarda yardımcı olmaya çalışıyorum annelere (E2, 27).

Özellikle son dönemlerde artan çocuk ihmal ve istismarına karşı, çocukların gelişim çağlarına uygun bir şekilde eğitim almalarının, bu dönemde meydana gelebilecek travmalara karşı önleyici tedbir olabileceği ifade edilmiştir. Kreşten faydalanan çocukların annelerine, çocukların gelişim dönemleriyle ilgili kritik bilgilerin verildiği belirtilmiştir. Kadınların mesleki ve aile eğitimlerine katılımlarını kolaylaştırıcı bir etki oluşturmak amacıyla açılan kreşlerin, çocuklara gelişim dönemlerindeki temel becerileri kazandırmaları açısından fayda sağladığı vurgulanmıştır. Kreşe gelen çocuklarla gün içerisinde etkinlikler yapıldığı, kreş öğretmeninden ve anneden gelen talepler doğrultusunda çocuklardaki sorunların tespitine yönelik bazı testlerin uygulandığı ifade edilmiştir. Ayrıca, çocukların bilişsel gelişimini destekleyici etkinliklerin yapıldığı belirtilmiştir.

Sertifikalar ve teşvik ödemeleri: Yapılan görüşmelerde ADEM'lerdeki kurslara katılan kişilere sertifika verildiği ve teşvik ödemesi yapıldığı koordinatörler ve öğretmenler tarafından belirtildi. E1, sertifika ve teşvik hakkı kazanma sürecini şu sözlerle aktarmıştır:

Sertifika törenleri düzenliyoruz eğlenceli bir şekilde. Eğitimlere katılım belgesini kaymakam beyimizin eşiyle birlikte teslim ettik. Sonrasında müzik, eğlence ikramlıklar oldu. Kadınlar o gün çok eğlendi ama bu 3-4 ayda bir olan bir şey. 3 ay boyunca düzenli katılan kursiyerlere 1.800 liralık bir teşvik ödemesi yapılıyor. Devamında şöyle 6 gün devamsızlık hakları var. 6 güne kadar tam alıyorlar. 7 ile 14 gün arası devamsızlık yapanlar da yarısını yani 900 TL alıyorlar. Bu da onlar için hani motive edici bir durum (E1, 26).

Eğitim süreçlerinin sonunda düzenlenen sertifika törenleri ve kursiyerlere verilen katılım belgeleri, kursiyerler üzerinde olumlu etkiler bırakmaktadır. Aldıkları teşvik ödemesinin yanı sıra bu belgeler, kursiyerlerin başarı duygusunu tatmalarını sağlamaktadır. Öğitmen E2, aile eğitimlerine katılan kursiyerlerin devam durumlarıyla ilgili aşağıdaki bilgileri sunmuştur:

Yani şöyle söyleyeyim, bu zamana kadar her 3 aylık dönemde otuzun üstünde kişiye düzenli geldikleri için teşvik ödemesi verdik. Yani bir 40 kişi yeni kaydettiysen otuzuna eğitim verme, teşvik vermişizdir ilk bir haftalık sürecimiz oryantasyondur. Hani ADEM'leri tanıtıyoruz eğitimlerle. Bilgi

veriyoruz. Uyum sağlayabilenlerle devam ediyoruz ama dediğim gibi ben biraz daha sohbet ortamı şeklinde yaptığım için onlarla fikrini belirttiği için... (E2, 27).

ADEM’de düzenlenen eğitimlere üç ay boyunca eksiksiz katılan kursiyerlere katılım belgesi verildiği ve proje kapsamında teşvik ödemesi yapıldığı belirtilmiştir. Teşvik ödemeleri, bir yandan kursiyerlerin eğitimlere katılmalarını sağlarken, diğer yandan da aile bütçelerine katkı sağlamaktadır.

Toplumsal Bütünleşme ve Psiko-sosyal Rahatlama

ADEM bünyesinde geniş bir yelpazede eğitimlerin verilmesi, kurs ve seminerlerin düzenlenmesi farklı alanlara ilgi gösteren kişilerin dikkatini çekmiş ve onların kendi çevrelerine daha faydalı bireyler olmalarına olanak sağlamıştır. ADEM’lerde hizmet veren kursiyerlerle yapılan görüşmelerde, eğitim içeriklerine ilişkin bilgiler aktarılmıştır. Benzer şekilde, hizmet alan konumunda bulunan G20 ve G22’nin ifadeleri incelendiğinde, ADEM’lerde sunulan eğitimlerin aile içi iletişim, madde bağımlılığı, çocuk gelişimi, ergenlik dönemi ve kadın hakları gibi konuları kapsadığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda yapılan görüşmelerde elde edilen veriler; ‘güncel konular ve psikolojik rahatlama’, ‘çevre edinme ve özgüven gelişimi’ alt başlıklarında bir araya getirildi. ADEM’lerde güncel konulara dair sorunların seminerlerde işlenmesi ve ADEM’in kursiyerlere psikolojik rahatlama ortamı sağlaması sosyal entegrasyona katkı sağladığı görülmüştür.

Güncel konular ve psikolojik rahatlama: Yapılan görüşmelerde, ADEM’lerde düzenlenen seminerlerin sağlık, aile içi iletişim gibi güncel konuları içerdiği, kursiyerlerin bu seminerlerde ulaştığı bilgilerin onların yaşamlarını pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Ayrıca ADEM’lerde sunulan aile eğitimlerinin güncel konuları içermesi, kursiyerlerin ilgisini çekmiştir. Bu bağlamda, G20 görüşme sırasında bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

Emniyetten madde bağımlılığıyla alakalı çocuklarımızı nasıl koruyabiliriz? Neler yapabiliriz? Yani şu ana kadar çok eğitim aldık ama en önemlisi oydu. Böyle pür dikkat dinledim. Çünkü çocuklarımı nasıl koruyabilirim diyorsun. Yani diyorsun ama eşim kendisi madde bağımlısı olduğu için ben çocuklarıma eşimin sigara içtiğini bile hani söylemiyordum (G20, 32).

G20'nin ifadeleri, ebeveynin madde bağımlılığına karşı çocuklarını koruma konusundaki derin kaygısını ve mücadele isteğini yansıtmıştır. Eşinin bağımlılığı nedeniyle zor bir durumda olduğunu, çocukları için örnek bir ortam sağlamaya çalıştığını ifade etmiştir. ADEM'de diğer güncel konulardan biri olan sağlıkla ilgili seminerler de düzenlendiği görülmüştür. Bu konu hakkında G3 düşüncelerini şöyle aktarmıştır:

Biz böyle bir aile binasındayız. Ben eve gittiğimde de burada öğrendiklerimi onlara da öğretiyorum. Hocalar diyor ki sağlığınıza şöyle dikkat edin. Mesela şu anda bir seminer var. Meme kanseriyle ilgili. Mesela ben bu bilgilere gittiğimde hem kendim uyguluyorum hem de arkadaşlarımla uyguluyorum (G3, 33).

G3'ün ifadesine dikkat edildiğinde, ADEM bünyesinde alınan eğitimlerin, onu özellikle günümüzün yaygın sağlık sorunlarından biri olan meme kanseri konusunda bilgili bir birey haline getirdiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, G3'ün bu bilgisini sosyal hayatında uygulaması, alınan eğitimlerin ne kadar değerli olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, G5'in kurs bünyesinde alınan eğitimlerin, onun çocukları ve eşiyle iletişimine katkı sağladığını vurgulaması, bu tür eğitimlerin önemine işaret etmektedir. G5, bu durumu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Mesela eşimle önceden biraz daha böyle mesafeliydik. Ama buradaki seminerlerden sonra, bize verilen bilgilerden sonra eşimin de çocukların da mesela bakış açısı biraz farklı oldu. Mesela çocuklarımla nasıl iletişime geçeceğimi öğrendim. Mesela birbirleriyle kavga ettikleri zaman bile çok iyi bir şey olduğunu anlayabildim. Ondan sonra mesela eşimle konuşuyoruz. Şu an karşılıklı oturup konuşabiliyoruz. Bu bile bana kattığı bir değer. Bence eskiden öyle değildik (G5, 42).

ADEM'de güncel konuların çeşitli seminerlere konu olması G5'in de ifade ettiği gibi başta aile içi iletişim olmak üzere birçok konuda dezavantajlı ailelerden gelen bireyleri üzerinde olumlu etkiler bıraktığı ve çeşitli kazanımlar sağladığı görülmüştür. Bu kazanımlardan biri ADEM'lerin rehabilite edici özelliği özelliğidir. K2 bu konu hakkındaki düşüncelerini şöyle aktarmıştır:

Eskiden sadece bayanlar buraya meslek edinmeye gelirken şimdi bakıyoruz ki burası daha çok böyle bayanların rehabilite edilebilecekleri bir yer (K2, 41).

Koordinatör K2'nin ifadelerinden, kursiyerlerin yalnızca meslek edinmek amacıyla ADEM'lere katılmadığı, aynı zamanda ADEM'lerin rehabilitasyonel bir işlev de taşıdığı anlaşılmaktadır.

Çevre edinme ve özgüven gelişimi: Yapılan görüşmelerden ADEM'e katılan kursiyerlerin belli bir süre sonra bir çevre edindiği, sosyal ağlarını geliştirdiği görülmüştür. Ayrıca kursiyerlerin kurs sonucunda birtakım sertifikalar alması, mesleki beceriler edinmesi onların özgüvenlerini arttırdığı izlenmiştir. G2 bu konudaki düşüncelerini şöyle aktarmıştır:

Ben Aile Destek Merkezine geldiğimde ilkokul mezunu bile değildim. Hocalarımız, Niye bir diploma almıyorsun? Başarılısın. Diplomanı al. Bir yere gelmen için biz de sana yardımcı olalım dediler. Hocalarımızdan Allah razı olsun. Sınava gireceğim ilk gün çok böyle şeydim, tedirgindim. Halk Eğitimde girmiştım. Ben o gün sınava girdiğimde ben dedim ki ben çok şey biliyormuşum. Ben niye şimdiye kadar sınavlara girmemişim diye (G2, 44).

Kursiyerlerin ortaya koyduğu ürünler, bir anlamda onların tüm engellere karşı verdikleri mücadelenin somut bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Üretimin, kursiyerlerin yaşamlarında önemli bir motivasyon kaynağı olduğu, G14'ün aşağıdaki ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Büyük bir gelir değil ama ürünlerimi nasıl satacağımı öğrendim. Nerelerden hani, kimlere, nasıl ulaşabileceğimi bu kurumda daha rahat öğrendim. Sosyal çevrem de genişledi. İlk başta hobi olsun diye geldim. Daha sonra da arkadaşlara zaten bırakamadığımız için de beraberiz. Arkadaş edinilecekse, arkadaş grubu kurmak isteniyorsa bu kurslar çok güvenilir. Yani ben buraya gelip gittiğim zaman çocukların da eşim de söylüyor, sen bugün kursa gitmişsin, belli belli diyorlar. Bir şey öğrendiğimde de çocukların üzerinde uyguladığım zaman da görüyorum fark ediyorum onu (G14, 47).

Kolektif üretim ve birlikte zaman geçirmenin sağladığı katkıların, ADEM'lerde verilen eğitimlerle pekiştirilmesi sonucunda kursiyerlerin

psikolojik açıdan rahatladığı, G14'ün ifadelerinde görülmektedir. G7 de ADEM'de aldığı eğitimlerin onun özgüvenini arttırdığını şöyle ifade etmiştir: .

Öncesinde mesela, normal zamanlarda komşuluk ilişkisi kuramazdım. Hani tedirgin olurdum, çekinirdim girişken biri değildim. Daha doğrusu çekingendim. Telefon görüşmesi olduğu zaman bile bir akrabamla, o benim için bir fobi yani telefonda görüşemezdim. Yüz yüze olmadığına bir insanla ben telefon görüşmesi yapamazdım. Rahat değildim. Ondan sonra hani başkalarıyla çok çabuk hani arkadaşlık kuramazdım, güvenmezdim. Buraya geldikten sonra o değişti. Mesela kendime olan özgüvenim arttı. Bir şeyleri yapamam dediğimde şimdi yapabilirim diyorum. Çocuklarıma olan ilgim daha çok arttı (G7, 35).

ADEM ile tanışmadan önce içe dönük ve çekingen bir birey olduğunu belirten G7, ADEM'lerde aldığı eğitimler ve kazandığı sosyal çevre sayesinde daha dışa dönük bir birey haline geldiğini ifade etmiştir. Kursiyerlerin büyük bir kısmı, bu dönüşümün ADEM'lerde sağlanan samimi ortam sayesinde gerçekleştiğini vurgulamıştır. Kursiyerler bu ortamın onlara yeni sosyal ağlar kazandırdığını ve onları sosyo-psikolojik açıdan rahatlattığını belirtmiştir. Bu konu hakkında G20 şu bilgileri aktarmıştır:

Psikolojik olarak çok iyi geldi. Hem arkadaş çevrem, yeni arkadaşlar. Hani konuşuyoruz, muhabbet ediyoruz. Vaktin nasıl geçtiğini bile anlamıyoruz. Evdeyken hiç öyle olmuyor, hep dalgınız. Anahtarlık yaptım. Kendi evimin anahtarını taktım. Hemen böyle gördükçe evet hemen öyle gördükçe yani hoşuma gidiyor. Yani istesem ben çok şey başarabilirim diyorum. Eğitimlere her gün katılıyorum. Eğer katılamazsam mesela 3 günlük gelememiştim. Eğer gelemesem, öğleden sonra gelip eğitime katılıp geri gidiyorum. Hani kursa katılmayayım ama eğitime katılıyorum (G20, 32).

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, kadınların ADEM ortamından etkilenererek rehabilite oldukları ve sosyal çevre edindikleri belirtilmiştir. Katılımcılardan G20, üretmenin sağladığı mutluluğu ve özgüveni özellikle vurgulamıştır. ADEM'lerde sosyal çevresini genişleten ve yeni arkadaşlıklar edinen G22 ise, aldığı eğitimler sayesinde kendini geliştirdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

İşte hocam daha çok kendine güvenim arttı. Hani ben de yapabilirim. Daha önce sadece ev hanımıyım, çocuklarıma bakıyordum. Artık hem çocuklarıma ben de daha iyi davranabiliyorum. Hani eğitimlerine destek olabiliyorum. Yani gelişim açısından çok iyi oldu hoca. Biz de geliştik. Hem çocuklarımız hem biz de kendimizi geliştiriyoruz. Aile eğitimiyle ilgili bayağı bir eğitim aldık. O da çok iyi oldu. Hem aile içi iletişime hem de psikolojik olarak da çocuklara nasıl davranacağımızı, dışarıda nasıl davranacağımızı, çocuklarımızı nelerden uzak tutacağımızı, bunların hepsinin eğitimini aldığımız için ona göre davranıyoruz (G22, 31).

Sonuç olarak, kursiyer kadınların ADEM’lerde katıldıkları eğitimler ve sunulan danışmanlık hizmetleri aracılığıyla kendilerini geliştirdikleri ve kamusal hizmetler hakkında bilgi edindikleri gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra, alınan hizmetlerin ailelerin diğer bireyleri üzerinde de dolaylı olarak olumlu etkiler yarattığı tespit edilmiştir.

Sosyal ve Kültürel Faaliyetler

Dezavantajlı grupların sosyal entegrasyonunu desteklemek amacıyla ADEM’lerde mesleki ve aile eğitimlerinin yanı sıra sosyal ve kültürel etkinliklerin de düzenlendiği, hizmet sunan katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu kapsamda yapılan görüşmelerden elde edile veriler ‘gezi organizasyonları ve sosyal etkinlikler’ alt başlığı altında bir araya getirilmiştir.

Gezi organizasyonları ve sosyal etkinlikler: ADEM’e katılan kursiyerlere yönelik meslek edindirme kurslarının yanında birçok gezi organizasyonun ve sosyal etkinliklerin yapıldığı görülmüştür. Kursiyer katılımcılarla yapılan görüşmelerde, ADEM’lerde gerçekleştirilen sosyal ve kültürel faaliyetlere ilişkin aşağıdaki bilgiler aktarılmıştır:

Hocam tiyatro vardı. O etkinliklere falan katıldım. Hepsini istiyorum çünkü (G3, 33).

Bir kere çay partisi oldu, ona katılım sağladım ve bir kere bizi tiyatroya götürdüler. Ben çok memnun kalmıştım (G12, 36).

Katılımcılardan G3 ve G12’nin ifadelerinden, ADEM’lerde düzenlenen sosyal etkinliklerin kadınların sosyal yaşama daha fazla dâhil olmalarını

sağladığı anlaşılmaktadır. Bu konuya ilişkin G4 ve G7 de aşağıdaki bilgileri aktarmışlardır:

Sinemaya katıldım. Ondan sonra tiyatro düzenlediler, ona gittim. Güzel oluyor yani çok güzel. Sosyalleşebilmemiz için de çok güzel aslında (G4, 45).

Beraber şeye gittik, mesela kayak merkezine gittik. Çok güzel vakit geçirdik beraber. Çok güzeldi. Yani çocuklarım çok mutlu oldu (G7, 35).

Katılımcılardan G4 ve G7'nin ifadelerinden, ADEM'deki kursiyerlere yönelik mesleki eğitim ve aile eğitimi dışında sinema, tiyatro ve kayak gibi sosyal ve kültürel etkinliklerin de düzenlendiği tespit edilmiştir. ADEM'deki kursiyerlere yönelik gerçekleştirilen farklı faaliyetler, G9 tarafından aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

Mesela geçen sene Van gezimiz olmuştu. Van gezisine katıldık. Sonra ADEM'in düzenlediği bir çay partisine katıldık. O da çok güzel geçti. Kadınlar Günü vardı çok güzeldi (G9, 41).

Katılımcıların çoğunun ifadelerine göre, ADEM'lerde kadınların sosyal entegrasyonunu desteklemek amacıyla il içi ve il dışı kültürel geziler düzenlendiği ve kadınların bu tür organizasyonlardan memnun kaldığı anlaşılmaktadır. Bu tür faaliyetlerin, kadınların birbirleriyle ve çevreleriyle kaynaşmaları açısından oldukça faydalı olduğu düşünülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

ADEM'lerin dezavantajlı ailelerin sosyal entegrasyonundaki rolünü konu edinen bu çalışmada; aile destek hizmetlerinin, çalışmanın örneklemini oluşturan dezavantajlı aileler üzerinde güçlendirici bir araç olduğu, sosyal bütünleşmelerine katkı sağladığı ortaya konulmuştur. Başka çalışmalar da toplum temelli aile destek merkezlerinin yoksun toplulukların sosyal izolasyonunu azalttığını ve ailelerin sosyal entegrasyonu açısından ADEM'lerin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Mercer et al., 2020; Ayhan, 2014). Babat (2021) ise yaptığı çalışmada aile destek merkezlerinin sosyal ve kültürel gelişim açısından önemli bir etkiler bıraktığını vurgulamaktadır.

ADEM'lerin açılış süreci ve faaliyetleri incelendiğinde; kuruluş amacı ve misyonu, kursiyerlere verdiği mesleki eğitimler ve onlara sunduğu kurs

çeşitliliği örneklem kapsamındaki kursiyerlerin ADEM'e katılımını teşvik ettiği görülmüştür. Kursiyerlerin ADEM'lerin düzenlediği aileyi destekleyen bu kurs ve programlarla tanışmasında alan taramalarının, arkadaş tavsiyelerinin, kreş hizmetinin, mesleki beceri kazanma ve yeni bir sosyal ortama dahil olma isteğinin etkili olduğu izlenmiştir. Bu kapsamda mesleki beceriler edinme, aile içi iletişim eğitimini alma, çeşitli sertifikalar alma, psikolojik rahatlama, sosyalleşme ve yeni bir çevre edinme gibi faktörler örneklem kapsamındaki kursiyerlerin ADEM'lere geliş amacını oluşturmuştur. Aile içi iletişim ve danışmanlık hizmetini alma, çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetlere katılma, yeni beceriler edinme kursiyerlerin özgüvenlerini arttırarak birtakım sosyal sorunların çözülmesini sağladığı görülmüştür. Aileler aile içi sorunlar yaşamasına rağmen aile danışmanlığına başvurmada tedirginlik yaşayabilmektedir (Kahveci ve Aydemir, 2024). Ancak meslek edindirme kurslarına katılma nedeniyle ADEM'e dahil olan kursiyerlerin aile danışmanlık hizmetini de alması süreci kolaylaştırdığı izlenmiştir.

ADEM'ler, annelerin ve kadınların sosyal entegrasyonunu sağlamak, aile içi iletişimi güçlendirmek ve bireylerin psikolojik ve sosyal gelişimlerine katkıda bulunmak adına önemli bir rol oynamaktadır. Özkan ve Kılıç Ceyhan (2013) aile destek merkezlerinde ailelerin psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için aile psiko-sosyal destek birimi modelinin kurulmasını önermektedir. Böyle bir hizmet modelinin ADEM'lerde de kurulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Literatür, ADEM benzeri hizmetlerin, bireylerin güçlenmesi, öz yeterliliklerinin artırılması ve toplumsal bütünleşmelerinin sağlanması konusunda önemli çıktılar sunduğunu vurgulamaktadır (Walker and Akister, 2004; Kotzeva and Minev, 2023). Bu bağlamda, ADEM'lerin dezavantajlı kadınlar ve genç kızlar için sağladığı eğitim, meslek edindirme, sosyal etkinlikler ve psikolojik destek gibi hizmetler, onların toplumsal hayatta daha güçlü bir yer edinmelerine yardımcı olmuştur. ADEM'lere katılan kursiyerlerin sadece ekonomik açıdan dezavantajlı olmadığı, aile bireylerinin madde bağımlısı olma gibi özellikler de taşıdığı görülmüştür. Madde bağımlısı gibi güncel konuların da ADEM'lerde işlenmesi bu kapsamda katkı sağlamıştır. Nitekim Başar vd., (2022) sadece madde bağımlısı kişilere değil bu kişilerin bulunduğu aile diğer aile bireylerine de psiko-sosyal hizmetler verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Çalışmada belirtilen bulgular, ADEM'lerin mikro düzeyde sağladığı sosyal desteklerin, bireylerin hayatlarına olumlu bir etki yaptığını göstermektedir. Bu bulgular, ekolojik kuramın mikro sistemi çerçevesinde değerlendirildiğinde, kadınların ve genç kızların güvenli, destekleyici bir ortamda sosyalleştikleri ve güçlendikleri sonucunu doğurmaktadır. Bu tür bir destek, ailenin genel ortamını pozitif yönde etkileyerek daha sağlıklı nesillerin yetişmesine katkı sunmaktadır (McCurdy ve Daro, 2001). Bunun yanı sıra Özkan ve Kılıç Ceyhan'ın (2013) belirttiği gibi günümüz dünyasında ekolojik sistemde mikro- mezzo- makro çevreler tarafından kuşatılan aileye daha kapsamlı hizmet sunumu için ADEM'lerde farklı hizmet birimleri hayata geçirilmelidir.

ADEM'lerin çok disiplinli bir yaklaşımı benimsemesi ve diğer kurumlarla iş birliği yapması, kadınların sağlık, eğitim, istihdam ve vatandaşlık hakları gibi konularda bilinçlendirilmesini sağlamıştır. Bu tür bir iş birliği, hizmetlerin etkinliğini artırarak, kadınların toplumsal farkındalık kazanmasını ve yaşam kalitelerinin yükselmesini desteklemiştir. Kadınların katıldığı sosyal etkinlikler, onların sosyalleşmelerine olanak sağlamış ve hızlandırmıştır. Bu da toplumsal bütünleşme açısından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Literatürde, ADEM'lerin aile içindeki psikolojik ve sosyal dönüşüm üzerinde sağladığı olumlu etkiler sıklıkla vurgulanmaktadır (Ryan and Deci, 2000). Özellikle kadın sağlığı, kadın hakları, stres yönetimi ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesi gibi alanlardaki iyileşmelerin, dezavantajlı grupların güçlenmesine anlamlı katkılar sunduğu belirtilmektedir. Aile içi iletişimde yaşanan olumlu gelişmeler, ailenin işlevselliğini artırmakta ve toplumsal uyumun güçlenmesine zemin hazırlamaktadır. Bununla birlikte, bu sürecin yalnızca kadınlarla sınırlandırılmaması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim, Karataş ve Acar (2021), ADEM gibi aile destek hizmeti sunan kurum ve kuruluşların, aileyi bütüncül bir yaklaşımla ele alarak her bir aile üyesini iyileştirme sürecine dahil etmeleri, her aileye özgü planlar geliştirmeleri ve yalnızca zayıf yönlerle değil, güçlü yönlerle de odaklanmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca bu tür hizmetlerin aile eğitim programlarıyla desteklenmesi gerekmektedir (Tezel Şahin ve Özbey, 2007).

Bu çalışmanın bulguları, ADEM'lerin etkisini anlamada önemli bir katkı sağlasa da daha geniş bir perspektifle değerlendirildiğinde, bölgesel ve yerel

dinamiklere bağlı olarak ADEM hizmetlerinin farklı sonuçlar doğurabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim bireylerin ve toplulukların dayanıklılığını (resilience) anlamak için sosyal ekolojik bir çerçeve sunan Ungar (2011) bağlamın ve kültürün bu süreçteki önemine vurgu yapmaktadır. Ayrıca Kotzeva ve Minev (2023) tarafından ifade edildiği gibi, aile destek hizmetlerinin geliştirilmesi, toplumsal bütünleşme açısından oldukça verimli olabilir. Ancak, bu hizmetlerin etkinliğinin artırılması için, uluslararası literatürle yapılacak karşılaştırmalı analizlerin, politika geliştirme süreçlerine katkı sağlaması beklenmektedir. ADEM'lerin daha etkili politikalarla desteklenmesi, bu hizmetlerin yaygınlaşması ve daha fazla kişiye ulaşması açısından büyük önem taşımaktadır.

ADEM'lerin dezavantajlı bireylerin güçlenmesine olan katkıları, aile içindeki sosyal yapıları iyileştirirken, toplumsal entegrasyonun sağlanmasına yönelik önemli adımlar atılmasına olanak tanımaktadır. Bu araştırma, ADEM'lerin bölgesel ve yerel dinamikler doğrultusunda daha derinlemesine incelenmesini ve literatüre katkı sağlanmasını önerirken, aynı zamanda bu hizmetlerin uluslararası düzeyde daha fazla desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak bu çalışma ADEM'lerle ilgili şu önerilerde bulunmaktadır:

Öneriler

- ADEM'lerde sunulan hizmetlerin bütün aile bireylerini kapsayacak halde genelleştirilmesi
- ADEM'lerde sunulan hizmetlerin sadece dezavantajlı aileler değil, bütün ailelerin yararlanabileceği bir hale getirilmesi
- ADEM'lerde sunulan farklı hizmet modellerinin kurumsal hale getirilmesi
- ADEM'lerde farklı uzmanlık alanlarına sahip kişilerin istihdam edilmesi

KAYNAKÇA

- Adams, W. C. (2015). Conducting semi-structured interviews. In K.E. Newcomer, H.P. Hatry and J.S. Wholey (Ed.), *Handbook of practical program evaluation* (pp. 492-505). Wiley Blackwell.
- Akhmedov, B. T. (2021). The Family as the Basic Unit of Society. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 8(12), 201-204.
- Aktan, C. C. (1995), 21. Yüzyıl İçin Yeni Bir Devlet Modeline Doğru Optimal Devlet, Kamu Ekonomisinin ve Yönetiminin Yeniden Yapılanması ve Küçültülmesine Yönelik Öneriler, TÜSİAD.
- Aktan, C. C. ve Özkıvrak, Ö. (2008). *Sosyal Refah Devleti*, Okutan Yayıncılık.
- Anieting, A. E., and Mosugu, J. K. (2017). Comparison of quota sampling and snowball sampling. *Indian Scholar*, 3(3), 33-36.
- Arabacı, C. (2008). "Popüler Kültür ve Aile". *Aile Yapımız ve Sorunları Sempozyumu*, 61.
- Ayhan, D. (2014). *Konya'da aile destek çalışmalarının sosyolojik açıdan incelenmesi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi.
- Babat, Ş. C. (2021). *Aile destek merkezlerinin kırsal yaşamdaki etkileri: Van/Gürpınar örneği* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Banovcinova, A., and Levicka, K. (2015). The Impact of the Financial Income on the Family Communication. *Romanian Journal for Multidimensional Education/Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 7(2).
- Başar, M.R., Aktaş, S. ve Aydemir, İ. (2022). Madde bağımlısı bireylerin ailelerinin karşılaştıkları psiko-sosyal ve ekonomik güçlükler ile sosyal dışlanma algılarının sosyal hizmet perspektifinden incelenmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 19, 37-52.
- Berger, L. M., and Font, S. A. (2015). The Role of the Family and Family-Centered Programs and Policies. *The Future of Children*, 25(1), 155-176.
- Bronfenbrenner, U. (2013). Bronfenbrenner's ecological systems theory. *The Psychology Notes HQ Online Resources for Psychology Students*.
- Buğra, A. (2007). Yoksulluk ve sosyal haklar, boğaziçi üniversitesi sosyal politika forumu, yoksulluk ve sosyal dışlanma, *Tes-İş Dergisi*, 75-80.
- Burchi, F., Loewe, M., Malerba, D., and Leininger, J. (2022). Disentangling the relationship between social protection and social cohesion: Introduction to the special issue. *The European Journal of Development Research*, 34(3), 1195.
- Burstein, N. R. (2007). Economic Influences on Marriage and Divorce. *Journal of Policy Analysis and Management*, 26(2), 387-429. <http://www.jstor.org/stable/30162792>
- Canatan, K. (2016). Ailenin tanımı, türleri ve işlevleri. K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), *Aile sosyolojisi içinde* (53-64). Açılım Kitap

- Creswell, J. W. ve Plano Clark, V. L. (2014). *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi*. (Y. Dede ve S. B. Demir, Çev.). Anı Yayıncılık.
- Çağan, K. (2016). Ailenin işlevleri. . K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), *Aile sosyolojisi içinde* (83-96). Açılım Kitap
- Çoban, A. İ. ve Özbesler, C. (2009). Türkiye’de aileye yönelik sosyal politika ve hizmetler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(18), 31-42.
- Dönmezler, S. (1990). *Sosyoloji*. Beta Basım Yayım.
- Ebrahim, G. J. (1982). The family as a child-rearing unit of society. In *Child Health in a Changing Environment* (pp. 68-97). Palgrave, London.
- Elmas, A. (2018). 1923-2016 yılları arası hükümet programlarında dezavantajlı gruplar. *Social Sciences Studies Journal*, 4(15), 945-953.
- Guy-Evans, O. (2020). Bronfenbrenner’s ecological systems theory. *Simply Psychology*. <https://www.simplypsychology.org/bronfenbrenner.html>, Erişim tarihi: 04.06.2024
- Gülmez, M. (2009). İnsan Hakları Olarak Sosyal Haklar ve Sosyal Haksızlıklar. *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu*, 9.
- Hosseinpoor, A. R., Bergen, N., Kostanjsek, N., Kowal, P., Officer, A., and Chatterji, S. (2016). Socio-demographic patterns of disability among older adult populations of low-income and middle-income countries: results from World Health Survey. *International journal of public health*, 61, 337-345.
- Kahveci, E. ve Aydemir, İ. (2024). Sivas ilinde yaşayan evli bireylerin aile danışmanlığı konusundaki görüşleri. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 8(2), 118-129.
- Karataş, K. ve Acar, Y. B. (2011). Aile destek hizmetlerinde kalite standardı geliştirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 26(26), 9-32.
- Kotzeva, T., and Mineva K. (2023). Family support services for vulnerable families in bulgaria: barriers and challenges. *Economy and Sociology*, (1), 109-120.
- Lee, S. M., Song, H., Ra, H. M., and Park, J. Y. (2012). The basic study of integration for family welfare delivery system: Focused on healthy family support centers and multicultural family support centers. *Journal of Families and Better Life*, 30(5), 1-15.
- Li, Z., and Dalaker, J. (2022). Poverty Among the Population Aged 65 and Older. *Washington, DC: Congressional Research Service*. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R45791>
- Lloyd, C., and Hannikainen, M. (Eds.). (2022). *Social cohesion and welfare states: From fragmentation to social peace*. Taylor and Francis.
- McCurdy, K., and Daro, D. (2001). Parent involvement in family support programs: An integrated theory. *Family Relations*, 50(2), 113-121.
- Mercer, F., Darbyshire, C., Finlayson, J., Kettle, M., and Dickson, A. (2020). The role of family centres in reducing social isolation in deprived communities. *Child and Family Social Work*, 25(3), 674-682.

- Muennig, P. (2023). Futureproofing social support policies for population health. *The Milbank Quarterly*, 101(Suppl 1), 176.
- Neppl, T. K., Senia, J. M., and Donnellan, M. B. (2016). Effects of economic hardship: Testing the family stress model over time. *Journal of family psychology*, 30(1), 12.
- Neuman, W. L. (2022). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*, (Ö. Akkaya, Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Özkan, P. Y. ve Kılıç Ceyhan,, E. (2013). Ailenin psiko-sosyal destek ihtiyacını karşılamada yeni bir model önerisi: aile sağlığı merkezlerinde aile psiko-sosyal destek birimi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(30), 25-44.
- Özpolat, A. O. (2022). Sosyal Hizmetlerin Sunumunda Yeni Bir Model Olan Aile Sosyal Destek Programının (Asdep) İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22(54), 141-167.
- Park, J. Y. (2008). The study of culture program evaluation in healthy family support centers. *Journal of Families and Better Life*, 26(3), 25-36.
- Punch, K.F. (2016). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. (Z. Akyüz Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Ryan, R. M., and Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American psychologist*, 55(1), 68.
- Sallan Gül, S. (2004), *Sosyal Devlet Bitti, Yaşamın Piyasası*, Etik Yayınları.
- Schjødt, R. (2021). Impacts of social protection on social cohesion and reconciliation: Theories, experiences and case studies. *HelpAge International*.
- Shahidi, F. V., Ramraj, C., Sod-Erdene, O., Hildebrand, V., and Siddiqi, A. (2019). The impact of social assistance programs on population health: a systematic review of research in high-income countries. *BMC Public Health*, 19, 1-11.
- Stiehm, W. L. (2000). Poverty law: Access to healthcare and barriers to the poor. *Quinnipiac Health LJ*, 4, 279.
- Sur, M. (1993). İnsan Hakları Kavramındaki Gelişmeler, *İzmir Barosu Dergisi*, (3), 40-45.
- Şahin, F. T. ve Özbey, B. U. S. (2007). Aile eğitim programlarına niçin gereksinim duyulmuştur? Aile eğitim programları neden önemlidir?. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 12(12), 7-12.
- Şenkal, A. (2005). Sosyal politika ve sosyal vatandaşlık: kölelikten sosyal vatandaşlığa. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 225-258.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (2019). Kadınlarımız ADEM Projemizle Meslek Ediniyor, <https://www.aile.gov.tr/sygm/haberler/kadinlarimiz-adem-projemizle-meslek-ediniyor/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (1986). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3294&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Tanör, B. (1978). *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*. On İki Levha Yayıncılık.

- Tatvan Nüfusu, (2024, 21 Mayıs). <https://www.nufusune.com/tatvan-ilce-nufusu-bitlis>.
Erişim tarihi: 03.05.2024
- Tekindal, M. ve Arsu, Ş. U. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), 153-172.
- Thévenon, O. (2011). Family policies in OECD countries: A comparative analysis. *Population and development review*, 37(1), 57-87.
- Ungar, M. (2011). The social ecology of resilience: Addressing contextual and cultural ambiguity of a nascent construct. *American Journal of Orthopsychiatry*, 81(1), 1-17.
- Walker, S., and Akister, J. (2004). *Applying Family Therapy: A Guide for Caring Professionals in the Community*. Russell House Pub.
- Wells, M. B., and Bergnehr, D. (2014). Families and family policies in Sweden. *Handbook of family policies across the globe*, 91-107.
- Yapıcı, M. İ. (2007). Uluslararası ilişkiler disiplinde entegrasyon teorilerinin yeri ve etkinliği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9), 132-133.
- Yıldırım, A. (2001). *Sosyal bütünleşme açısından sivil toplum örgütleri* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi.